

Юрій Капіца,

кандидат юридичних наук,
директор Центру інтелектуальної власності
та передачі технологій НАН України

УДК 347.78:061.1ЄС

ФОРМУВАННЯ ЄДИНОГО ЦИФРОВОГО РИНКУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ ТА МОДЕРНІЗАЦІЯ ОХОРОНИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Розглядаються заходи Європейської комісії 2010—2016 років з модернізації авторського права при формуванні цифрового ринку в ЄС; реалізація Повідомлення щодо єдиного ринку для прав інтелектуальної власності 2011 р. та напрями вдосконалення авторського права відповідно до повідомлень «Стратегія єдиного цифрового ринку для Європи» та «До сучасних більш європейських умов охорони авторського права» 2015 р. Відзначається актуальність запровадження в Україні сучасних підходів з охорони авторського права у цифровому середовищі.

Ключові слова: авторське право, суміжні права, Європейський Союз, цифровий ринок, Інтернет, захист прав інтелектуальної власності.

Характерним для Європейського Союзу у 2010—2016 роках є інтенсивна діяльність з розвитку єдиного цифрового ринку та запровадження ініціатив з підвищення рівня охорони авторського права і суміжних прав у цифрових мережах. Вказані ініціативи не знайшли повного відображення в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС. Проте розробка документів щодо розвитку сфери інтелектуальної власності України, а також адаптація законодавства України до законодавства ЄС потребують аналізу і врахування кроків ЄС у цьому напрямі.

Метою статті є дослідження сучасних ініціатив ЄС з формування цифрового єдиного ринку в ЄС та модернізації авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет.

Комплексний аналіз розвитку авторського права і суміжних прав в ЄС до 2012 р., в тому числі Інформаційної директиви ЄС та результатів її імплементації, Цифрового порядку денного для Європи, проблем Інтернет-піратства, роз-

повсюдження аудіовізуальних творів онлайн та формування в ЄС єдиного ринку для забезпечення прав інтелектуальної власності здійснювалось Ю. М. Капіцею, С. К. Ступаком, О. В. Жувакою та іншими авторами [1; 2]. Питання охорони авторського права і суміжних прав в ЄС у мережі Інтернет розглядалось також Г. Андрощуком, К. Афанасьевою, В. Дроб'язком, В. Троцькою та іншими фахівцями.

Повідомленням Європейської комісії (далі — ЄК) «**Цифровий порядок денний для Європи**» [3] 2010 р. передбачалася низка завдань щодо вдосконалення охорони авторського права. Мала бути подана пропозиція щодо директиви з колективного управління правами (до 2010 р.). Пропозицію було представлено у 2012 р. та Директиву 2014/26/ЄС про колективне управління авторським правом і суміжними правами та багатотериторіальне ліцензування прав на музичні твори для використання онлайн на внутрішньому ринку прийнято 26.02.2014 р.

З метою створення правового середовища для прискорення оцифрування та розповсюдження культурних надбань у Європі передбачалося прийняти директиву про твори невідомих авторів (до 2010 р.). Проект вказаної директиви було подано ЄК 24.05.2011 р. та Директиву 2012/28/ЄС про деякі дозволені використання сирітських творів прийнято 25.10.2012 р. [4].

Передбачалася підготовка та було прийнято 13.07.2011 р. Повідомлення щодо Зеленої книги про розповсюдження аудіовізуальних творів онлайн та здійснено його публічне обговорення [5]. Також мали бути здійснені, проте не представлені заходи з захисту прав інтелектуальної власності в онлайн-середовищі на підставі аналізу реалізації директиви 2004/48/ЄС щодо забезпечення реалізації прав інтелектуальної власності (до 2012 р.).

Інші ініціативи ЄК викладено у Повідомленні «Єдиний ринок для прав інтелектуальної власності. Підтримка творчості та інновацій для забезпечення економічного зростання, високоякісних робочих місць та першого класу виробів та послуг в Європі» від 24.05.2011 р. [6] Крім наведених вище завдань, передбачалося:

— здійснення кроків з підготовки Кодексу авторського права ЄС як кодифікації директив ЄС з уточненням переліку виключень, відповідно до директиви 2001/29/ЄС або введення регіонального авторського права, що діє в межах ЄС (обговорення ініціативи — до 2012 р.). За даними публічних консультацій 2014 р., на підтримку цієї ідеї висловилися більшість споживачів, авторів, виконавців, представники академічних кіл. Проти — кола, існуванню або доходам яких загрожує Кодекс: організації колективного управління, видавці, а також державні члени, зацікавлені у збереженні специфіки національного законодавства [7]. Відповідь щодо кодифікації авторського права в ЄС не прояснило Повідомлення ЄК від 09.12.2015 р. (див. далі) з відкладенням питань кодифікації на невизначену перспективу;

— підтримка простого та ефективного доступу до творів за допомогою сучасних технологій, сертифікації інфраструктури, електронного управління даними. Вказані питання протягом 2011—2015 років не знайшли широкого розвитку та були уточнені у Повідомленні від 9.12.2015 р.;

— обговорення моделей охорони авторського права щодо змісту, що створено користувачами, з пропонуванням ефективної системи надання дозволів (2012 р.). Вказаний напрям не отримав розвитку, в тому числі у пізніших повідомленнях ЄК;

— здійснення заходів з уніфікації зборів за приватне копіювання. Консультації з учасниками ринку, що були організовані Комісією у 2012 р., не призвели до представлення законодавчих пропозицій. Зазначимо, що вказана проблема обговорюється в ЄС більше 10 років.

Також у Повідомленні наводилася низка ініціатив з розширення доступу до культурного надбання Європи: запровадження схеми колективного ліцензування творів, які відсутні у комерційному продажі; захист авторського права журналістів у мережі Інтернет, зокрема щодо застосування онлайн-систем з інтегрування матеріалів, існуючих у Інтернет-просторі; розширення доступу до результатів наукових досліджень на підставі вільного доступу тощо. З зазначених питань проектів актів законодавства не було підготовлено. Більшість з таких питань було повторено у Повідомленні від 09.12.2015 р.

У 2012 р. також мало бути здійснене публічне обговорення подальших заходів з охорони авторського права у цифровому внутрішньому ринку та аналіз застосування Інформаційної директиви; вивчення питань створення пан'європейської системи ліцензування аудіовізуальних творів, що стосується надання послуг «відео на вимогу», міжкордонного ліцензування.

У сфері захисту прав планувалося прийняти зміни до Регламенту 1383/2003 щодо митних дій стосовно товарів з підозрою на порушення певних прав інтелектуальної власності. Вказаний регламент 608/2013 було прийнято 12.06.2013 р. Передбачалося, що буде здійснено перегляд Меморандуму розуміння стосовно продажу контрафактної продукції через мережу Інтернет; передача у 2011 р. повноважень Обсерваторії з питань контрафактної продукції та піратства Офісу гармонізації внутрішнього ринку (з 2016 р. — Офіс інтелектуальної власності Європейського Союзу). Таку передачу було здійснено у липні 2012 р. з визначенням нових завдань Обсерваторії з підтримки співробітництва державних та приватних установ та організацій у боротьбі з піратством.

Стосовно подальших заходів з охорони авторського права у грудні 2013 р. Комісією були організовані публічні консультації з перегляду авторського права в Європейському Союзі [7]. Користувачам було запропоновано 80 питань, що включали аналіз перепон доступу до онлайн-контенту (у тому числі уточнення поняття терміна «надання твору до загального відома», а також співвідношення двох прав, пов'язаних з актом використання (відтворення творів та надання твору для загального відома); використання та перепродаж цифрового контенту, що був придбаний користувачами; реєстрація творів з метою їх ідентифікації та ліцензування).

Найбільший обсяг запитань стосувався виключень з охорони авторським правом (з метою збереження та архівування цифрового контенту; доступу до контенту поза приміщень бібліотек; права на прокат стосовно контенту; масового оцифрування; навчання; аналізу тексту та даних (text mining); контенту, створеного користувачами). Крім того, розглядалися питання приватного копіювання та репродукування, виплати справедливої винагороди авторам, захисту прав та утворення регіонального авторського права в межах ЄС. Пропозиції щодо зазначених у консультаціях питань були також надані Центром інтелектуальної власності та передачі технологій НАН України.

У 2014 р. на підставі консультацій Комісією було підготовлено розширений перелік дій – Біла книга «Політика у галузі авторського права для творчості та інновацій у Європейському Союзі». Проте її не було офіційно оприлюднено. Як свідчить діяльність Комісії у 2015–2016 р., низка зазначених питань стала предметом окремих досліджень або їх повторено у повідомленнях від 06.05.2015 та 09.12.2015 р.

У 2015 р., через п'ять років після прийняття Повідомлення «Цифровий порядок денний для Європи», ЄК було представлено Повідомлення «*Стратегія єдиного цифрового ринку для Європи*» від 06.05.2015 р. [8], а також, повторюючи практику прийняття Повідомлення 2011 р. щодо єдиного ринку для прав інтелектуальної власності, 9 грудня 2015 р. представлено Повідомлення «*До сучасних більш європейських умов охорони авторського права*» [9].

Щодо авторського права, на відміну від широких завдань документів 2010–

2011 років, прийняті документи містили лише декілька ініціатив. Повідомлення щодо єдиного цифрового ринку передбачало представлення у 2015 р. законодавчої пропозиції щодо більш сприятливого онлайн доступу для користувачів аудіовізуальних послуг у межах ЄС та використання контенту для таких цілей як дослідження, освіта, та у 2015–2016 роках — здійснення перегляду Супутникової та кабельної директиви, а також у 2016 р. — здійснення модернізації захисту прав інтелектуальної власності для порушень зі значними наслідками для комерції.

У свою чергу, повідомлення 2015 р. щодо умов охорони авторського права включало:

— заходи зі зняття перепон щодо міжкордонного доступу до контенту та циркуляції творів, включаючи можливість використання аудіовізуальних послуг, що надаються онлайн за підпискою, при перебуванні за межами країни, де підписку було здійснено. Також через внесення змін до Супутникової та кабельної директиви — забезпечення більш легкого доступу до телевізійних та радіопрограм, що транслюються онлайн. Крім того, повторюється нереалізоване завдання з Повідомлення 2011 р. стосовно забезпечення більш легких можливостей з оцифрування творів, продаж або надання доступу до яких не здійснюється. Також повторюються завдання щодо запровадження стандартизованої ідентифікації творів, формулюються завдання щодо підготовки каталогів, що забезпечують продаж європейських фільмів, а також створення Інтернет-площадок для ліцензування творів для певних держав-членів, де така діяльність ще не започаткована.

Крім того, має бути забезпечена підтримка розробки агрегатора пошукових систем онлайн, спрямованих на кінцевих користувачів (з індексацією онлайн доступного легітимного контенту) та національних пошукових систем. Інтенсифікація діалогу з аудіовізуальним сектором для підтримки можливостей знаходження фільмів, раніше вироблених у Європі та їх легітимного перегляду та розширення доступу та використання існуючих європейських фільмів;

— вдосконалення виключень з охорони авторським правом у цифровому середовищі. Як перший крок Комісія передбачає імплементувати Марракеський договір.

Також, з певними уточненнями, наводяться завдання (раніше визначені у повідомленнях стосовно авторського права в економіці на основі знань 2008—2009 років, розповсюдження аудіовізуальних творів онлайн (2011 р.), єдиного ринку прав інтелектуальної власності (2011 р.), що стосуються досліджень та підготовки пропозицій до законодавства у 2016 р. для:

- проведення досліджень текстів та даних (text and data mining) у наукових цілях;
- уточнення виключення щодо «ілюстрацій у навчальних цілях» для застосування для цифрових користувачів та навчання онлайн;
- забезпечення зберігання ресурсів у цифровій формі установами культури;
- здійснення відділеного доступу до творів у закритих електронних мережах, які використовуються у академічних науково-дослідних бібліотеках для дослідницьких цілей та навчання;
- уточнення виключення щодо застосування зображень архітектурних та інших творів, виставлених у місцях публічного доступу, з урахуванням нових каналів для розповсюдження.

Також Комісія знову повертається до раніше сформульованих завдань щодо оцінки належної сплати у державах-членах зборів для приватного користування та репрографії та що це не створює бар'єри для вільного переміщення товарів та послуг;

— заходи з утворення добре функціонуючих ринкових площадок з авторського права. Передбачається здійснення аналізу та вироблення заходів із забезпечення виплати справедливої винагороди за використання творів онлайн авторам та виконавцям;

— щодо захисту прав повторюються раніше висловлені ініціативи щодо саморегулювання учасників ринку та укладання відповідних угод (2016 р); оцінки, чи мають вноситися зміни до законодавства стосовно порушень комерційного масштабу (2016 р.); вивчення та консультації стосовно застосування онлайн-платформ з «notice and action» механізмами та застосування принципу «take down and stay down»;

— щодо майбутнього — Комісією зазначається, що повна гармонізація авторського права в ЄС у формі кодексу авторського права або запровадження авторських прав, що діють у межах всього ЄС є справа майбутнього, проте що це не є не-

можливим з урахуванням досвіду ЄС з утворення єдиних правил щодо торговельних марок та патентів.

Таким чином, на цей час, зі значного обсягу пропозицій у сфері вдосконалення авторського права у цифровому середовищі, що здійснювалося ЄК з 2010 р., реалізовано прийняття двох директив: щодо колективного управління 2014 р. та сирітських творів 2011 р. Стосовно інших ініціатив на цей час Комісія передбачає зміни стосовно простого доступу для онлайн підписних аудіовізуальних послуг при знаходженні за межами країни, де здійснювалася підписка та внесення відповідних змін до Супутникової та кабельної директиви. Вказана невідповідність суттєвої організаційної роботи ЄС та кінцевого результату, а також відкладання принципового для розвитку авторського права в ЄС питання кодифікації авторського права або утворення єдиного титулу авторського права можна оцінити як, з одного боку, відсутність дійсних поштовхів ринку щодо актуальності введення змін, з іншого (що стосується уніфікації зборів за приватне копіювання та репрографію тощо) — як незацікавленість держав-членів у зміні існуючого національного регулювання.

Також, за оцінками фахівців, для Комісії характерним є відкладання вирішення питань удосконалення авторського права з зосередженням уваги на питаннях, що не мають вирішального значення. Так, щодо користування підписним онлайн-контентом, відповідно до проведеного Комісією дослідження, 75% респондентів вказали, що вони ніколи не намагалися отримати доступ до підписного контенту в іншій країні ЄС, а 10% відповіли, що вони намагалися, проте без будь-яких результатів [10].

Стосовно паралелей заходів, що відбуваються в ЄС та Україні, слід відзначити, що наведені вище ініціативи, а також прийняття директив з колективного управління та сирітських творів — не знайшли відображення в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС. Також слід зазначити, що як на рівні підготовки засад розвитку охорони права інтелектуальної власності в Україні, так і наукового обговорення на цей час більшість із зазначених вище питань (крім колективного управління) не порушується в Україні.

У той самий час, практика використання творів та об'єктів суміжних прав в

Україні та накопичення значного обсягу проблем свідчать про необхідність:

— нагального вирішення питань із запровадження ефективно діючої системи колективного управління, збору та розподілу коштів та виплати винагороди. Вказане має здійснюватися з використанням принципів директиви ЄС про колективне управління 2014 р.;

— визначення на державному рівні бачення (у вигляді стратегії, концепції, програми) оцифрування культурної спадщини з урахуванням досвіду ЄС щодо сирітських творів, а також вирішення проблеми стосовно творів, що не є у продажу або вільному доступі;

— визначення політики відкритого доступу для наукових публікацій державних установ з урахуванням ряду документів та практики ЄС стосовно Рамкової програми досліджень та інновацій «Горизонт 2020» тощо;

— запровадження комплексу заходів зі спрощення та полегшення доступу до легітимного контенту на території України;

— визначення з урахуванням різних підходів держав — членів ЄС щодо онлайн-піратства найбільш ефективної для України моделі.

Крім того, сама ідея зони вільної торгівлі між Україною та ЄС передбачає відповідність законодавства сторін стосовно товарів та послуг, що має розглядатися також і стосовно цифрового контенту — розвиток послуг щодо якого та продаж якого є однією зі знакових подій Інформаційного суспільства.

У зв'язку з цим актуальним є утворення на рівні державних органів, громадських організацій робочих груп та комітетів для відслідковування та запровадження в Україні ініціатив з розвитку цифрового ринку та охорони авторського права та суміжних прав у цифровому середовищі, що відповідало б сучасним європейським реаліям.

Висновки. Характерним для Європейського Союзу у 2010–2015 роках є інтенсивна діяльність з розбудови єдиного цифрового ринку та модернізації охорони авторського права і суміжних прав у цифровому середовищі. Найбільш значним є прийняття у 2014 р. директиви про колективне управління авторськими та суміжними правами та ідентифікація багатьох напрямів удосконалення авторського права. Актуальним для України є відображення у національному законодавстві положень директив ЄС щодо колективного управління 2014 р. та сирітських творів 2011 р., а також розробка та прийняття низки документів щодо концептуальних засад розвитку цифрового ринку та авторського права, що стосується політики відкритого доступу, оцифрування культурної спадщини, підтримки, створення та розповсюдження сучасних механізмів доступу до легітимного цифрового контенту, визначення з урахуванням досвіду держав — членів ЄС ефективних механізмів боротьби з піратством онлайн тощо.

Список використаних джерел

1. Капіца Ю. М. Авторське право і суміжні права в Європі / Ю. М. Капіца, С. К. Ступак, О. В. Жувака. — Київ : Логос, 2012. — 692 с.
2. Капіца Ю. М. Спеціальні механізми захисту авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет / Ю. М. Капіца, О. А. Рассомахіна, К. С. Шахбазян // Інформація і право. — 2012. — № 3 (6). — С. 129–140.
3. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions «A Digital Agenda for Europe». COM (2010) 245, 19.05.2010.
4. Directive 2012/28/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on certain permitted uses of orphan works.
5. Green Paper on the online distribution of audiovisual works in the European Union: opportunities and challenges towards a digital single market. COM (2011) 427 final, 13.07.2011.
6. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions «A Single Market for Intellectual Property Rights. Boosting creativity and innovation to provide economic growth, high quality jobs and first class products and services in Europe». COM (2011) 287 final.
7. Report on the responses to the Public Consultation on the Review of the EU Copyright Rules. European Commission. July 2014.

8. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions «The digital single market strategy for Europe». Brussels, 06.05.2015. COM (2015) 192 final.

9. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions «Towards a modern, more European copyright framework». Brussels, 09.12.2015. COM (2015) 626 final.

10. Peter Teffer EU copyright reforms kicked into 2016 /EU Observer. Brussels, 10 November 2015.

Капица Юрий. Создание единого цифрового рынка в Европейском Союзе и модернизация охраны авторского права.

Рассматривается деятельность Европейской комиссии в 2010—2016 годах по модернизации авторского права при формировании цифрового рынка в ЕС; реализация Сообщения ЕС о едином рынке для прав интеллектуальной собственности 2011 г. и направления совершенствования авторского права согласно сообщением «Стратегия единого цифрового рынка для Европы» и «К современным более европейским условиям охраны авторского права» 2015 г. Отмечается актуальность применения в Украине современных подходов охраны авторского права в цифровой среде.

Ключевые слова: авторское право, смежные права, Европейский Союз, цифровой рынок, Интернет, защита прав интеллектуальной собственности.

Kapitsa Yuriy. The creation of digital single market in the European Union and modernization of copyright protection.

The 2010—2016 measures of the European Commission are discussed on the modernization of copyright in the formation of the digital market in the EU; the realisation of the Communication on a Single Market for Intellectual Property Rights, 2011 and Communications The digital single market strategy for Europe. Brussels, 2015 and Towards a modern, more European copyright framework, 2015.

It is noted that despite support for the introduction of the EU copyright title by a number of groups according to responses to the Public Consultation on the Review of the EU Copyright Rules and discussion on expediency of codification of EU copyright acts in Communication on more European copyright framework it was postponed for an indefinite term.

There are no initiatives in analyzing the effectiveness of administrative measures and laws of EU Member-States to combat intellectual property rights infringements in Internet and legislative initiatives to implement such measures at EU level.

However, significant initiatives are extensive of easier access to digital content in the EU, which should prevent the use of pirated works.

Regarding comparisons the activities taking place in the EU and Ukraine — the practice of the use of works and related rights objects in Ukraine and the accumulation of a significant number of issues indicate the need for:

— *urgent issues of implementing an effective system of collective management, collection and distribution of funds and payment of compensation. Under such a system the principles of the EU directive on collective management, 2014 should be implemented;*

— *determination at the national level of vision (in the form of strategies, concepts, programs) of digitization of cultural heritage taking into account the experience of EU Directive on orphan works and realising solution concerning works that are not for sale or in a free access;*

— *to determine policy of open access to scientific publications in view of a number of documents and practices of EU Member- States and regarding EU Framework Programme Horizon 2020;*

— *introduction of measures for simplification and facilitation of access to legitimate content in Ukraine;*

— *to determine, taking into account the different approaches of the Member States concerning online piracy of the most efficient model;*

Furthermore, the creation of free trade zone between Ukraine and the EU provides for the compliance of legislation on goods and services. It should be considered also in relation to digital content. In this regard, creation at the level of state bodies, public organizations of the working groups and committees is important to monitor and provide introduction of initiatives on Ukrainian digital market development and the protection of copyright and related rights in the digital environment.

Key words: copyright, related rights, European Union, the digital market, Internet, protection of intellectual property rights.